

Fejlődépszichológia
DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

1

A fejlődésről alkotott nézőpontok,
főbb elméletek
(2.)

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

2

Folyamatos vagy szakaszos fejlődés?

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

3

nézetek:

1. a fejlődés szakaszos, azok kezdetén és végén minőségi ugrások figyelhetők meg
2. a szakaszok csak látszólagosak, a fejlődés folyamatos

szakaszok/életkori sajátosságok elkülönítése:

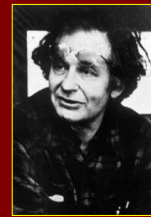
- utalnak a változásokra, melyek egy-egy életkort jellemeznek
- segít megérteni az adott időszakban fontos belső történéseket és a külső hatások szerepét

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

4

A szakaszosság főbb elméletei

- Freud: a pszichoszexuális fejlődés
- Erikson: a pszichoszociális fejlődés
- Piaget: a kognitív-értelmi fejlődés
- Kohlberg: az erkölcsi fejlődés

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

5

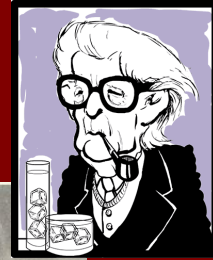
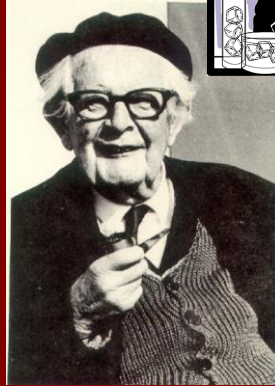
- egy adott időszakban a viselkedés egy **uralkodó jegy** köré csoportosul
- a szakaszok **minőségileg különböznek** egymástól
- a szakaszok **egymásra épülnek**
- a szakaszok kialakulásának sorrendje állandó, univerzális, **nem felcserélhető**

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

6

Jean Piaget (1896-1980)

- a kognitív fejlődés elmélete
- értelmi érés meghatározott sorrendű szakaszokban
- a gyermek értelmi képességeinek **mássága, sajátos** gyermeki szerveződése
- a fejlődés folyamán kialakuló új kognitív struktúrák az azonos életkorú gyerekeknél mindig ugyanazokat a gondolkodási formákat hozzák létre

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

7

- maguk a gyermekek hozzák létre értelmi fejlődésüket, azzal, hogy aktívan részt vesznek a valósághoz való alkalmazkodásban, kíváncsiak, a világot meg akarják érteni
- alkalmazkodás az állandóan változó környezethez:
 - asszimiláció (a tapasztalat beépül a már meglévő ismeretrendszerbe), séma
 - akkomodáció (viselkedés átalakítása az új helyzetnek megfelelően)
- az egyensúly újra és újra megbomlik, a környezet változása, vagy a szervezet érése révén → az adaptáció maga a fejlődési folyamat

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

8

Az értelmi fejlődés szakaszai

1. **szenzomotoros intelligencia** – érzékszervi-mozgásos periódus
2. **művelet előtti kor** – a gyermek még nem képes a logikai gondolkodáshoz szükséges műveletek használatára
3. **konkrét műveletek kora** – a legtöbben már képesek fejben, képzetek segítségével műveleteket elvégezni, de ezek még cselekvésekhez kötődnek
4. **formális műveletek kora** – tisztán szimbolikus fogalmak használata, absztrakciók, összefüggések, kombinációk, hipotézisek használata

Az értelmi fejlődés szakaszai

1. **szenzomotoros – érzékszervi-mozgásos periódus**
 - az érzékelés és mozgás összerendezése
 - önmaga, mások és a külvilág összefüggéseinek megértése
 - tárgyállandóság kialakulása: a tárgy akkor is létezik, ha az nem hozzáférhető az érzékszervek számára
2. **preoperacionális – a gyermek még nem képes a logikai gondolkodáshoz szükséges valódi műveletek használatára**
 - szimbólumok használata : kép és szó, belső kép és szemléletvezérlésű intuitív gondolkodás
 - egocentrizmus: képtelen elszakadni a saját nézőpontjától
 - centrálás: egyetlen szempont figyelembe vétele az osztályozásnál
 - a világnép jellemzői: animizmus, artificializmus, finalizmus, mágikus gondolkodás

Az értelmi fejlődés szakaszai

3. konkrét műveletek kora – a legtöbben már képesek fejben, képzetek segítségével műveleteket elvégezni, de ezek még cselekvésekhez kötődnek
 - képes fejben, képzetek segítségével műveleteket elvégezni
 - problémát konkrét tapasztalatok általánosításával old meg
 - decentrálás: több szempontot figyelembe vesz az osztályozásnál
 - csökken az egocentrizmus, szabályjátékok megjelenése
4. formális műveletek kora – tisztán szimbolikus fogalmak, absztrakciók, összefüggések, kombinációk, hipotézisek használata
 - „fejben” általánosít, hipotéziseket alkot és azokat ellenőrzi
 - logikai kapcsolat módszeresen végiggondol és ellenőrzi, összefüggéseket megért, lehetőségeket számba vesz
 - tervszerű problémamegoldás, mentális manipuláció

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

11

Piaget's Theory Of Cognitive Development

1. Sensorimotor stage

2. Preoperational Stage

3. Concrete Operational Stage

4. Formal Operational Stage

12

Életkor (év)	Életkori szakasz	Piaget	Freud	Erikson
0-1	csecsemőkor	szenzomotoros intelligencia	orális szakasz	alapvető bizalom vs. bizalmatlanság
1-2	kisgyerekkor	műveletek előtti kor	anális szakasz	önállóság vs. szégyen és kétely
2-3			fallikus szakasz	kezdeményezés vs. büntudat
3-6	óvodáskor			
6-12	kisiskoláskor	konkrét műveletek kora	latencia kora	teljesítmény vs. kisebbség, csökkentértékűség
12-19	serdülőkor	formális műveletek kora	genitális szakasz	identitás vs. szerepzavar
19-35	fiatal felnőttkor			bensőségesség vs. elszigetelődés
35-60	középső felnőttkor			alkotóképesség vs. megrekedés
60 felett	késő felnőttkor			integritás, énteljeség vs. kétségbeesés

Piaget-kísérletek

- az emberi gondolkodás fejlődését vizsgálják
- a módszer lényege, hogy klinikai beszélgetések során gyermekeket állítanak azonos problémahelyzetek elé
- a problémamegoldásokon keresztül bizonyítják a gondolkodás fejlődésének életkor összefüggésének tényét

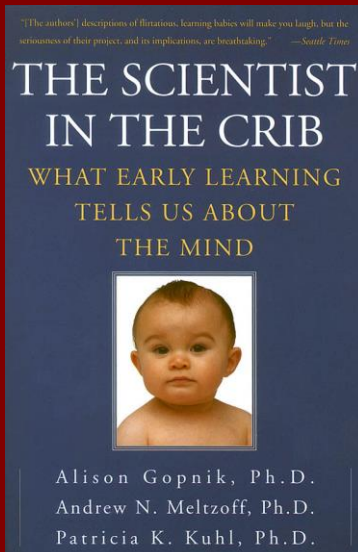

„Ma már inkább azt gondoljuk, hogy a baba gondolkodása a legbriliánsabb tudósokéhoz hasonlítható.”

Alison Gopnik

15

„Gyerekeink tényleg az élet lényegével kapcsolnak össze minket, prototípusai mindannak, ami világunkban igaz és szép.”

16

Lawrence Kohlberg (1927-1987)

- erkölcsi fejlődés elmélete (theory of stages of moral development)
- erkölcsi dilemmákat tartalmazó történetek, és azokkal kapcsolatosan kérdések
- ítéletet kellett mondani a szereplők viselkedésével kapcsolatban
- a válaszokat kategóriákba sorolta, és ezekből alakította ki a szakaszokat (3 hierarchikus szint, 6 szakasz)

- az erkölcsi ítélőképesség fejlődése az intellektuális fejlődés színvonalától függ
- egymásra épülő, minőségileg eltérő szakaszok (kognitív struktúrák)
- Abban nyilvánul meg, ahogyan az egyén környezetéhez viszonyul
- fejlődése a heteronómtól (büntetés elkerülése, külső tekintély) az autonóm fele halad

Heinz-dilemma

- „Valahol Európában egy asszony rákban haldoklott. Egy gyógyszer, amelyet nem sokkal korábban fedezett fel egy ugyanabban a városban élő gyógyszerész, esetleg megmenthette volna az életét. A gyógyszerész 2000 dollárért árulta a szert, tízszer annyiért, amennyibe az előállításuk került. A beteg asszony férje, Heinz mindenkit felkeresett, akit csak ismert, hogy pénzt kérjen kölcsön, de az orvosság árának csak a felét tudta összegyűjteni. Megmondta a gyógyszerésznek, hogy a felesége haldoklik, és arra kérte, adja olcsóbban az orvosságot, vagy tegye lehetővé, hogy később fizesse ki az árát. A gyógyszerész azonban nemet mondott. A férj elkésésében betört a gyógyszerész üzletébe, hogy elloplja az orvosságot a feleségének. Szabad volt-e ezt tennie? Miért?” (Kohlberg, 1969)

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

19

I. Prekonvencionális szint

1. **szakasz: heteronóm erkölcsiség, egocentrikus nézőpont**
 - óvodáskor vége, iskoláskor kezdete
 - nem ismerik fel, hogy mások érdekei különbözhetnek a sajátjuktól
 - ítéleteiket a cselekedetek objektív eredményeire alapozzák
 - a szabályokat a büntetés elkerülése végett tartják be
 - „Heinznek nem szabad ellopnia az orvosságot, mert megbüntetik/börtönbe csukják.”

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

20

Részlet egy négy éves kislánnyal készült interjúból:

- Láttad mi történt?
- Igen. Játszottak, és John nagyot ütött Bobra.
- Szabad ilyet csinálni?
- Csak úgy, hogy ne fájjon.
- Van erre szabály?
- Igen.
- Mi a szabály?
- Nem szabad nagyot ütni.
- És mi lenne, ha nem lenne szabály? Akkor lehetne nagyot ütni a másokra?
- Nem
- És miért nem?
- Mert akkor fájna neki és sírna.

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

21

I. Prekonvencionális szint

2. szakasz: individualisztikus, instrumentális erkölcsiség

- 8 éves kor körül
- még egocentrikus nézőpontot képviselnek, de felismerik, hogy másoknak más nézőpontjaik vannak
- **csere-elv**: az igazságosságot csererendszernek tekintik (annyit adj, amennyit kapsz)
- a szabályokat a saját szükségletek, érdekek végett tartják be
- instrumentális, mert aki ebben a szakaszban van elfogadhatónak tartja mások saját célra való kihasználását
- „Heinz ellophatja a gyógyszert, mert ő is lehet rákos valamikor, és akkor neki is szüksége lehet rá, hogy valaki ellopja számára az orvosságot.”
- itt már erős külső felügyelet nélkül is feltalálják magukat, a gyerekek eldöntik, mi a jó vagy rossz (jó esetben a „segítek, ha segítesz” elv alapján)

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

22

II. Konvencionális szint

3. szakasz: jógyerek-erkölcsiség, személyközi igazodás

- 10-11 évesen
- a közös egyezségeket és érzéseket fontosabbnak tartják, mint az önérdeket
- jógyerek-erkölcs, mert annak aki ebben a szakaszban van, erkölcsösnek lenni = megfelelni a család, a tanárok és más fontos személyek elvárásainak
- a szabályokat azért tartják be, mert igényük van arra, hogy jók legyenek saját maguk és mások szerint is
- „Ha én lennék Heinz, ellopnám az orvosságot a feleségemnek. A szeretet nagyon fontos, nem mérhető pénzben.”
- az egyén indítékainak figyelembevétele
- a kölcsönösség erkölcsi szabályával megegyező szakasz („bánj úgy másokkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak”)

II. Konvencionális szint

4. szakasz: a társadalom rendszerére hivatkozó erkölcs

- serdülőkorban kezd megjelenni, de csak a huszas évek közepén válik kiforrottá
- feltétele a formális műveleti gondolkodásra való képesség, a valóság minden tényezőjének figyelembevétele, ami fontos a morális döntés szempontjából
- a hangsúly a személyek közötti kapcsolatról áttevődik az egyén-csoport kapcsolatra
- **törvény és rend:** aki itt tart, elismeri a társadalom legitim hatalmát, kötelezettségüknek érzik, hogy elfogadják az érvényes normákat, törvényeket („a törvény alól nem lehet kivételt tenni”)
- erkölcsös a viselkedés, ha fenntartja a társadalmi rendet
- a szabályokat a lelkiismeret, a kötelezettségek teljesítése végett tartják be (a büntudat elkerülése miatt)

III. Posztkonvencionális, elvi szint

5. szint: az emberi jogok és a társadalmi jólét erkölce

- felnőttkorban
- megkívánja a helyes és helytelen elvontabb elveinek figyelembevételét is
- aki itt tart elfogadja és értékeli a társadalmi rendet, de nem ragaszkodik változatlan formában való fenntartásához és tudja az emberek különféle értékekkel rendelkeznek
- nyitott a demokratikus változtatásra, keresi a társadalmi szerződés jobbá tételének lehetőségét – a szabályok fontosak, de megváltoztathatóak, ha már nem szolgálják a társadalom hasznát
- a szabályokat a jó, a többség javának szolgálata végett tartják be, valamint önbecsülésük megőrzése miatt

25

III. Posztkonvencionális, elvi szint

6. szint: egyetemes etikai elvekhez ragaszkodó erkölcs

- ide akkor érkezik az ember, amikor morális ítéleteit olyan egyetemes etikai elvek alapján hozza meg, amelyek a valóságos társadalom szabályai fölött állnak
- ilyen egyetemes elv, eszme: az emberi élet mindenek felett álló érték, és semmilyen körülmények között nem lehet senkit megfosztani tőle / az egyéni méltóság tisztelete / a legjobb életminőség elve
- a törvényeket is ezek alapján ítélik meg, és alapelveik szerint cselekednek
- a szabályokat azért tartják be, mert hisznek az egyetemes erkölcsi alapelvek érvényességében, személyes elkötelezettséget éreznek ezek iránt (az önvád elkerülése végett)

Szentes Erzsébet - EMTE - 2013

26

Három hierarchikus szint, hat szakasz

I. Prekonvencionális szint

1. szakasz: heteronóm erkölcsiség, egocentrikus nézőpont
2. szakasz: instrumentális erkölcsiség, csere-elv

II. Konvencionális szint

3. szakasz: jógyerek-erkölcsiség, személyközi igazodás
4. szakasz: a társadalom rendszerére hivatkozó erkölcs (törvény és rend)

III. Posztkonvencionális, elvi szint

5. szint: emberi jogok és társadalmi jólét erkölce
6. szint: egyetemes etikai elvekhez ragaszkodó erkölcs

Damon – pozitív erkölcsi gondolkodás fejlődése

- Hogyan kell megosztani a javakat, elosztani jutalmakat? (rajzolás – vásár – pénz elosztása)
 - 4 éves kor alatt saját vágyak kifejezése indoklás nélkül
 - 5-7 éves kor körül – mindenkinek egyenlően
 - 7-9 éves kor körül – egyesek joggal tarthatnak igényt többre (pl.több hozzájárulás vagy valamilyen jellemző miatt), érdem és kiérdemlés fogalma megjelenik
 - 8-10 éves kor után – a figyelembe veendő tényezők logikai súlyozása
 - 10 éves kortól – több személy igényeit és az adott helyzet követelményeit is figyelembe veszik, törekednek arra, hogy minden személy megkapja a jussát (ami a legtöbbször nem jelent egyforma bánásmódot)

Szakirodalom a fejlődéslelektan tantárgyhoz

- Fejlődéslelektan (M.Cole – S.R. Cole, 2006)
- A gyermek pszichológiai fejlődése (Vajda Zs., 1999)
- Bevezetés a fejlődéslelektanba (Roth-Szamosközi M., 2003)
- Bevezetés a fejlődéslelektanba (Roth – Vincze, 2010)
- Gyermeklelektan (Mérei F. , Binét Á.,1997)
- Kisgyermek, család, külvilág (D.W. Winnicott, 2000)
- Fejlődéslelektan olvasókönyv (szerk. Bernáth – Solymosi)